

OPRAVY A DOPLŇKY K ČLÁNKU „PŘÍNOS BOTANIKŮ 19. STOLETÍ NAROZENÝCH A PŮSOBÍCÍCH NA ČESKÉM ÚZEMÍ K NOMENKLATUŘE A TAXONOMII MECHOROSTŮ. I. PHILIPP [FILIP] MAXIMILIAN OPIZ“

Corrections and additions to the article „Contribution of botanists of 19th century born and working in the area of present Czech Republic to the nomenclature and taxonomy of bryophytes. I. Philipp [Filip] Maximilian Opiz“

Jiří V á ň a

Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Katedra botaniky, Benátská 2, CZ-128 01 Praha 2; e-mail: jiri.vana@natur.cuni.cz

Abstract: Corrections and additions based on three overlooked publications are presented.

Po vyjití článku o P. M. Opizovi (Bryonora 46: 5–18, 2010) mne laskavě upozornil kolega Zdeněk Palice na tři další publikace, které do určité míry doplňují a pozměňují publikované informace o některých taxonech ve výše uvedeném článku o P. M. Opizovi. Proto zde jako doplněk k uvedenému článku uveřejňuji nové údaje a informace o nutných opravách. Některé údaje jsou podstatné z hlediska nomenklatury, jiné doplňují několik dalších Opizem vystavených neplatných jmen nebo doplňují údaje o již uvedených jménech. Přehled doplňků a oprav je uveden podle odpovídajících publikací.

1. Opiz P. M. (1822): Aus dem Pflanzenreiche (Regnum vegetabile). – In: Ponfikt J. E., Vollständiger Umriss einer statistischen Topographie des Königreiches Böhmen 1: 355–514. – Fürst-Erzbischöflichen Buchdruckerey bei Josepha verwitweten Betterle von Wildenbrunn, Prag.

V této publikaci je na stránkách 469–485 zcela doslovný text (shodný i po grafické stránce – použita shodná matrice), který byl uveřejněn o rok později ve známém a často citovaném díle „Opiz P. M. (1823): Böheims phänerogamische und cryptogamische Gewächse“ na stránkách 117–133; údaje v tomto díle z roku 1823 byly dosud považované za prioritně publikované. Veškerá jména, kombinace a údaje, citovaná z tohoto díla, byla tedy o rok dříve již uveřejněna v Opizově téměř neznámé práci z roku 1822 a jejich uvádění zveřejnění je tedy nutno posunout o rok dopředu a nahradit odkazem na tuto publikaci. Odpovídající stránka ve výše zmíněné publikaci odpovídá číslu 352 + číslo stránky v práci „Böheims phänerogamische und cryptogamische Gewächse“.

2. Opiz P. M. et Ortmann A. (1840): Flore Cryptogamique des environs de Carlsbad. – In: de Carro J., Almanach de Carlsbad 10: 126–151, Prague.

V této francouzsky psané floristicky zaměřené publikaci jsou bez popisu (jako nomina nuda) zveřejněny následující taxony:

Jungermannia ciliaris γ *cylindracea* Opiz in Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 141, 1840, nom. nud. (Art. 32.1.d). Spec.: „Hauenstein, Opiz“ [= *Ptilidium ciliare* (L.) Hampe].

Jungermannia ciliaris β *laxifolia* Opiz in Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 141, 1840, nom. nud. (Art. 32.1.d). Spec.: „Hauenstein, Opiz“ [= *Ptilidium ciliare* (L.) Hampe].

Jungermannia laetevirens Opiz in Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 141, 1840, nom. nud. (Art. 32.1.d). Spec.: „Sur les pierres dans le Majorang près de Hauenstein. Opiz“ (BRNM) [= *Metzgeria furcata* (L.) Dumort.] (cf. Duda et Váňa, Čas. Slez. Muz., Ser. A, 38: 98, 1989). Tento taxon byl později zveřejněn jako *Metzgeria laetevirens* Opiz, Seznam rostlin květeny české, p. 197, 1852, nom. nud. (Art. 32.1.d)

Syntrichia ruralis β. *brevicaulis* Opiz in Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 136, 1840, nom. nud. (Art. 32.1.d). Spec.: „Sur les rochers près de Hauenstein. Opiz“ [= *Syntrichia ruralis* (Hedw.) F. Weber et D. Mohr].

Bez uvedení autora jména (pravděpodobně jméno autora „vypadlo“, není vyloučeno, že by se mohlo jednat o Opize) jsou uvedena ještě dvě další jména (rovněž bez popisu):

Polytrichum quinqueangulare (cf. Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 135, 1840). Spec.: „Carlsbad. Dr. Tobias“. Není známo, že by některý jiný autor popsal nebo alespoň zmínil takto pojmenovaný taxon.

Jungermannia ornithopodioides (cf. Opiz et Ortmann, Fl. cryptog. environs de Carlsbad, p. 141, 1840). Spec.: „Carlsbad, Schreber“. Pokud se jedná o druh *J. ornithopodioides* With. (= *Scapania ornithopodioides* (With.) Waddell), tento druh se v Evropě chová jako striktně atlantský druh (rozšíření: Faerské ostrovy, Britské ostrovy, západní Norsko). Údaj tohoto druhu z našeho území, dosud rovněž opomíjený ve veškeré literatuře, je zcela jistě mylný; bohužel dokladovou položku se v našich herbářích nepodařilo nalézt.

3. Anonymus [? Weitenweber W. R.] (1864): Zur Synonymik der von Opiz und anderen böhmischen Botanikern aufgestellten Moosarten. – Lotos 14: 154–157.

Jak je uvedeno již v článku o Opizovi, v roce 1864 si L. R. von Heufler (sekretář vídeňského ministerstva školství a kultury, rovněž bryolog) vyžádal předání řady Opizových položek k revizi významnému rakouskému bryologu Juratzkovi. V citované zprávě (anonymní, bez uvedeného autora) je publikován výsledek Juratzkovy revize 16 taxonů (17. taxon *Splachnum braunianum* uveden bez revize a komentáře, údaj o tomto druhu končí rovnítkem), u pěti z nich s poznámkami Heuflera. Výsledek Juratzkovy revize taxonů *Encalypta affinis*, *Gymnostomum piliferum*, *Mnium illicifolium*, *Orthotrichum decipiens*, *O. neglectum* (navíc v položce nalezen přimíšený druh *Orthotrichum pumilum* Sw. ex Annon., tento druh ale nezmiňují Matouschek a Vondráček, kteří položky v našich herbářích studovali), *O. pyriforme* (navíc v položce nalezeny přimíšené druhy *Orthotrichum speciosum* Nees + *O. stramineum* Hornsch. ex Brid. + *O. striatum* Hedw.; rovněž tyto druhy nezmiňují Matouschek a Vondráček, kteří položky v našich herbářích studovali), *Phascum cuspidatum* d. *laetevirens*, *P. punctatum*, *Polytrichum brachycarpum*, *P. ericetorum*, *P. kablikianum* a *P. microcarpum* je zahrnut již v původním článku a byl rovněž zveřejněn v dalších citovaných pracích. Podivuhodná je skutečnost, že pravděpodobně žádné další položky Opizových taxonů Juratzkovi poslány nebyly; minimálně u položky žádného dalšího druhu v našich herbářích není uvedeno, že by jej Juratzka studoval.

Citovaná práce však přináší informaci o dalších čtyřech taxonech, které pravděpodobně zůstaly ve Vídni a nebyly vráceny do herbáře Národního muzea. Zajímavé je, že tyto taxony z raného období Opizovy činnosti nejsou již zmíněny v žádném Opizově díle, nezmiňuje je ani Matouschek, ani žádný jiný bryolog.

Gymnostomum rostellatum Opiz in sched. Spec. „Bei Zittau an der Strasse gegen Herrnhut 1818 Opiz“ (? W ex PR, rev. Juratzka) [= *Physcomitrium pyriforme* (Hedw.) Brid.] (cf. Anonymus, Lotos 14: 154, 1864).

Hypnum circinatum Opiz in sched. [nom. illeg. (Art. 53.1), cf. *H. circinatum* Brid. 1812]. Spec.: Im Isergebirge 1818 Opiz“ (? W ex PR, rev. Juratzka) [= *Sanionia uncinata* (Hedw.) Loeske] (cf. Anonymus, Lotos 14: 154, 1864).

Hypnum johannisbadense Opiz in sched. Spec.: „Bei Johannisbad 1812 Opiz“ (? W ex PR, rev. Juratzka) [= *Amblystegium serpens* (Hedw.) Schimp.] (cf. Anonymus, Lotos 14: 154, 1864).

Hypnum jungbaueri Opiz in sched. Spec.: „Auf der Herrschaft Krummau gesammelt von Jungbauer“ (? W ex PR, rev. Juratzka) [= *Amblystegium serpens* (Hedw.) Schimp. + *Anomodon longifolius* (Schleich. ex Brid.) Hartm.] (cf. Anonymus, Lotos 14: 154–155, 1864).

4. Pro úplnost uvádím ještě jeden doplněk:

Grimmia mutabilis Opiz in Steudel, Nomenclator Botanicus 2: 356, 1824, nom. nud. (Art. 32.1.d), nom. inval. (Art. 34.1.c, pro syn. *Pterigynandrum mutabile* Brid. = *Lescurea mutabilis* (Brid.) Lindb. ex I. Hagen); Opiz in Brid., Bryol. Univ. 2: 190, 1827, nom. nud. (Art. 32.1.d), nom. inval. (Art. 34.1.c, pro syn. *Pterigynandrum mutabile* Brid. = *Lescurea mutabilis* (Brid.) Lindb. ex I. Hagen). Poznámka: Opiz však pro tento druh používal jméno *Grimmia plicata* Opiz; i toto jméno je uvedeno v synonymice na stejné stránce Steudela (zde s otazníkem, stejně jako *G. mutabilis*) i Bridelova díla.

Závěrem bych chtěl co nejsrdečněji poděkovat kolegovi Dr. Z. Palicemu, Ph.D. za to, že upozornil nejen mne, ale touto cestou i celou bryologickou obec na publikace a v nich obsažené informace, které až dosud byly pro bryology zcela zapadlé a opomíjené.

PRÍSPEVOK K POZNANIU RODU *USNEA* (PARMELIACEAE) NA SLOVENSKU IV

Contribution to knowledge of the genus *Usnea* (Parmeliaceae) in Slovakia IV

Miloš L u k á č

Katedra chemickej teórie liečiv, Farmaceutická fakulta, Univerzita Komenského, Kalinčiakova 8, SK-832 32 Bratislava, e-mail: lukac@fpharm.uniba.sk

Abstract: Occurrence of five species of the genus *Usnea* (*U. dasypoga*, *U. hirta* including *U. hirta* subsp. *helvetica*, *U. intermedia*, *U. lapponica* and *U. subfloridana*) is reported from 10 localities of central Slovakia (Nízke Tatry Mts, Spiško-gemerský kras Karst, Veporské vrchy Mts). Chemical and morphological properties of particular collections are discussed.

Keywords: chemistry, lichens, Muránska planina Mts, Nízke Tatry Mts, Veporské vrchy Mts

Úvod

Rod *Usnea* (lichenizované huby, Parmeliaceae) na Slovensku zatiaľ nemá súdobé kritické spracovanie. Ostatný súpis lišajníkov Slovenska (Pišút et al. 1998, Bielczyk et al. 2004) uvádza 32 druhov. Súčasná taxonomická koncepcia (napr. Randlane et al. 2009) poukazuje na fakt, že viaceré z týchto druhov sú vzájomne synonymné – napríklad *U. dasypoga* (Ach.) Nyl. (syn. *U. capillaris* Motyka, *U. filipendula* Stirt. alebo *U. sublaxa* Vain.). Revízia rodu *Usnea* sa uskutočnila v prípade druhov zbieraných v Tatrách (Lisická 2005). Každý ďalší príspevok k poznaniu recentnej druhovej diverzity rodu je pre reálny obraz rozšírenia jeho zástupcov na Slovensku potrebný.

Viaceré druhy rodu *Usnea* sa na území Slovenska považujú za vyhynuté (napr. *U. articulata*, *U. cavernosa*, *U. ceratina*, *U. longissima*, *U. scabrata*) alebo je ich výskyt nejasný (*U. fulvoreagens*) (Pišút et al. 2001). Iné, ako napríklad *U. glabrata* alebo *U. glabrescens* boli v nedávnom období opätovne zaznamenané po dlhšom čase (Guttová & Palice 2004, Lukáč 2010a). Zástupcovia rodu *Usnea* majú optimum svojho výskytu u nás najmä v montánnom stupni, v prirodzených alebo poloprirodzených lesných biotopoch na lokalitách s vyššou vzdušnou vlhkosťou a nižšou koncentráciou emisií. Väčšina v súčasnosti sa vyskytujúcich druhov je preto zaradená medzi kriticky ohrozené druhy (Pišút et al. 2001) a päť druhov (*U. barbata*, *U. dasypoga*, *U. florida*, *U. intermedia* a *U. subfloridana*) podlieha aj legislatívnej ochrane (Vyhľadka č. 492/2006).